

WSZYSCY JESTEŚMY NAUCZYCIELAMI JĘZYKA POLSKIEGO REFERAT

Lekcje języka polskiego dają każdemu uczniowi sposobność pełnego opanowania mowy ojczystej. Czytanie wartościowych dzieł wzbogaca zasób słownictwa, co pozwala wypowiadać się dokładnie i barwnie w sposób dostosowany do tematu, do słuchacza i do okoliczności. Lekcje gramatyki, ćwiczeń w mówieniu i pisaniu dostarczają wskazówek, jak budować poprawnie zdania, a ze zdań dłuższe wypowiedzi, jak unikać błędów językowych.

Na innych przedmiotach uczeń także uczy się mowy ojczystej, wzbogacając słownictwo przede wszystkim o terminologię naukową. Języka uczy się również korzystając ze wzoru, jakim jest dla niego język każdego nauczyciela, którym posługuje się na lekcjach i podczas przerw.

Wzorem dla ucznia jest język, którym posługują się rówieśnicy, a język ten nie zawsze jest poprawny.

I właśnie na to zagadnienie – zagadnienie poprawności niektórych form i zwrotów – chciałabym zwrócić dziś uwagę.

Do najczęściej popełnianych błędów należą błędy w wyborze rodzaju gramatycznego.

Każdy rzeczownik polski występuje w formie określonego rodzaju gramatycznego: męskiego, żeńskiego lub nijakiego. Zdarzają się jednak rzeczowniki, których postaci mogą sugerować różne rozwiązania w zakresie rodzaju gramatycznego. Na przykład niektóre rzeczowniki rodzaju żeńskiego zakończone na spółgłoskę bywają często uznawane za rzeczowniki rodzaju męskiego. Ten błąd dotyczy szczególnie formy wyrazu **żołądz**.

Żołądz to rzeczownik rodzaju żeńskiego.

Powiemy więc:

ta żołądz (nie żołędź)

tej żołędzi

tą żołędzią.

Czasem czasowniki dopuszczają użycie obydwu form – i męskiej i żeńskiej – za poprawne.

Można więc powiedzieć:

ta rodzinka

lub **ten rodzinek,**

ta zapiska

lub *ten zapisek*

W dopełniaczu liczby mnogiej poprawne są zarówno formy bezokolicznikowe, jak i z końcówką –ów (rodzynek i rodzyneków).

Powiemy: *W sklepie nie było rodzynek albo (rodzyneków).*

Zdarza się często, że dany wyraz ma utrwalony rodzaj gramatyczny w polszczyźnie kulturalnej, a jego środowiskowe użycia odbiegają od normy. Mieszanie rodzaju gramatycznego jest zatem odbiciem regionalnych przyzwyczajęń. I tak na przykład w naszym środowisku – nie szkolnym – mówimy:

„ta litra” zamiast *ten litr*.

Podobnie niektórzy mówią:

„ta kartofla” zamiast *ten kartofel*.

Powinno się powiedzieć: *poproszę litr mleka* (nie: litrę mleka).

Tak samo z jest z wyrazem *magiel*. W Małopolsce nadaje się mu postać żeńską: „ta magiel”.

Należy mówić jednak zgodnie z normą odmiany rzeczowników męskich, a więc:

idę do magla (nie: do magli czy do maglu).

Za jedyną poprawną jest uważana forma *ten magiel*.

Podobnie rodzaju męskiego jest także rzeczownik *podkoszulek* (nie: podkoszulka).

Mówimy:

kupił nowy podkoszulek (nie: nowa podkoszulkę).

Natomiast wyłącznie żeńską formę mają wyrazy *kontrola* i *pomarańcza*. Formy: „ten kontrol”, „ten pomarańcz” są niepoprawne. Należy zatem mówić: *W sklepie była kontrola. Kontrola wykryła nadużycia. Dojrzała pomarańcza jest smaczna.*

Kolejne zjawisko, na które chciałam zwrócić uwagę, to zjawisko związane z przesadną poprawnością językową, gdy użytkownicy języka unikają form zgodnych z normą językową, ponieważ uważają, że są one błędne. Prowadzi to do zastępowania form poprawnych formami błędnymi, które mówiący uważa za lepsze. I tak pod wpływem poprawnej formy *wiatr* (nie: wiatery) powstała forma „swetr” zamiast *sweter*. Oddziaływał tu także mechanizm innej analogii – na czternaście form odmiany rzeczownika *sweter* (po siedem w każdej liczbie), tylko w mianowniku i bierniku liczby pojedynczej między „t” a „r” występuje „e”, a w pozostałych przypadkach go nie ma.

Mówimy więc: *Kupiłem nowy sweter*, choć powiemy: *nie kupiłem swetra* (nie: swetera).

Sporych kłopotów dostarcza mówiącym także czasownik, który spośród innych części mowy wyróżnia się bogactwem i różnorodnością form. Wiele z tych form budzi wątpliwości, zwłaszcza jeśli występują rzadziej niż pozostałe i należą do niewielkiej grupy, która odmienia się według odrębnego wzoru. Przykładem tu mogą być czasowniki: *umieć*, *rozumieć*. Formy „rozumia”, „umia” są niepoprawne. W trzeciej osobie liczby mnogiej czasowników *umieć*, *rozumieć* temat jest rozszerzony o spółgłoskę „j”, dlatego mówimy: *oni umieją*, *oni rozumieją*.

Wiele kłopotów sprawia odmiana czasownika *mleć*. Czasownik ten odmienia się następująco:

<i>ja miele</i>	<i>my mielemy</i>
<i>ty mieleisz</i>	<i>wy mielecie</i>
<i>on miele</i>	<i>oni mieleją</i>

w czasie przeszłym mówimy:

<i>ja zmełłem</i>	<i>my zmełliśmy</i>
<i>ty zmełleś</i>	<i>wy zmełliście</i>
<i>on zmełł</i>	<i>oni zmełli</i>

Formy „wy mielicie”, „wy zmieliliście” są niepoprawne.

Chciałam zwrócić uwagę na czasownik *wziąć*, który analogicznie do czasownika *siąść*, wiele osób wymawia niepoprawnie – „wziąć”. Tymczasem czasownik ten należy do grupy czasowników typu: *miąć*, *giąć*, *ciąć*. Zapamiętajmy: „Żeby *miąć*, *giąć*, *ciąć* trzeba do ręki *wziąć*”. Natomiast na krześle można *siąść*.

Na zakończenie chciałabym się jeszcze odnieść do zwrotów typu: „kontynuować nadal”, „upłynął rok czasu”, „wrócić z powrotem”.

Należy unikać wprowadzania powtórzeń zawierających określenia nie wnoszące pod względem treści nic nowego. Ze względu na to błędny jest zwrot: „kontynuować nadal”. Wyraz *nadal* jest tu niepotrzebny, ponieważ *kontynuować* znaczy *robić coś nadal*.

Zamiast „upłynął rok czasu” wystarczy powiedzieć *upłynął rok*. Czasownik *wrócić* znaczy przybywać z powrotem do miejsca, w którym się było. Zamiast więc „wrócić z powrotem” należy powiedzieć *wrócić*. Wyrażenie „z powrotem” jest tu elementem niepotrzebnym.

Podobnie niepoprawny jest zwrot „cofać się wstecz”. Przecież nie można cofać się w innym kierunku niż wstecz.

Mam nadzieję, że rozstrzygnęłam tu wątpliwości związane z poprawnością niektórych form wyrazów i zwrotów. Dbłość o poprawność językową powinna obowiązywać wszystkich nauczycieli, a nie tylko nauczyciela języka polskiego.

Opracowała
mgr Anna Futyma